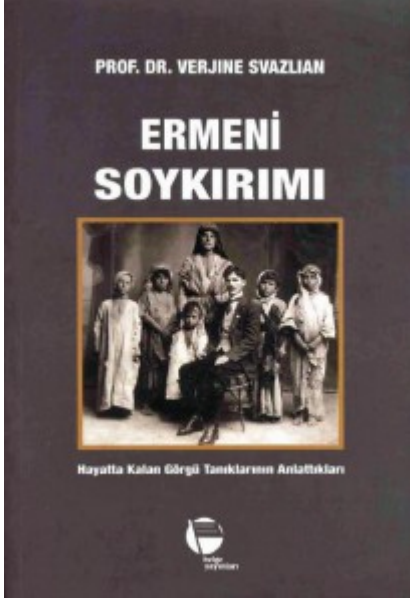

Bülent Bilmez: Ermeni Soykırımı: Hayatta Kalan Görgü Tanıklarının Anlattıkları: Bir Sözlü Tarih Başyapıtı

Posted on 16/07/2015

Elli yıldan fazla süren sözlü tarih çalışmalarının toplamı 2011 yılında Ermenice (800 sayfa) olarak Yerevan'da tek cilt halinde yayınlanan ve ardından İngilizce'ye, Rusça'ya ve Fransızca'ya çevrilen Prof.Dr. Verjine Svazlian'ın başyapıtı (opus magnum) nihayet Türkçe'ye de kazandırıldı. Bu zorlu ve onurlu işi, Türkiye'de birçok alanda öncülük yapmış olan Belge Yayınları'nın üstlenmesi şaşılacak bir şey değildir.

Daha önce yazarın "Ermeni Soykırımı ve Toplumsal Hafıza" (2005) başlıklı kitabını yayınlayan Belge Yayınları'nın sahibi Ragıp Zarakolu, 19 Ekim 2013 tarihli "Taraf" gazetesinde yazdığı makalede Prof.Dr. Svazlian'ın kitabının yayınlanacağını müjdesini verirken, bu çalışmanın ve yazarının önemini anlatıyor ve bir de dileğini açıklıyordu: "Bundan sonra sıra inşallah, 'İstanbul Ermenileri Folkloru'nu tercüme ettirip yayınlamakta." (1)

Kendisi de Soykırım'dan kurtulmuş bir ailenin çocuğu olan ve 1934 yılında Kahire'de doğan etnolog halkbilimci Svazlian, ilk eğitimini Mısır'daki Ermeni okullarında aldıktan sonra 1947 yılında ailesiyle Ermenistan'a göç etmiş ve 1956 yılında mezun olacağı Khachatur Abovian Devlet Pedagoji Enstitüsü öğrencisiyken sözlü kültür kayıtları yapmaya ve tanıklıklar derlemeye başlamıştır. 1955 yılında başlayan bu çalışmaların birçok ürünü (kitap ve makaleler) olmuş, ancak sözkonusu çalışmaların doruğunu tanıtmaya çalışacağım kitap oluşturmuştur: "Ermeni Soykırımı: Hayatta Kalan Görgü Tanıklarının Anlattıkları", (Ermenice'den tercüme edenler: Tigran Ter-Voghormyadjian ve Petros Chavikyan),

İstanbul: Belge Yayınları, Kasım 2013.

1958 yılında çalışmaya başladığı Ermenistan Bilimler Akademisi'ne bağlı Manouk Abeghian Edebiyat Enstitüsü'nde derleme çalışmalarını sürdüren Svazlian, bu derleme çalışmalarını 1961 yılından itibaren Ermenistan Ulusal Bilimler Akademisi'ne bağlı Arkeoloji ve Etnografya Enstitüsü çatısı altında sistematik şekilde yürütmüştür. 1965 yılında doktorasını tamamlayan Svazlian, 1995 yılında profesör olmuş ve 1996-2004 yılları arasında (yine Akademi'ye bağlı) Ermeni Soykırımı Müze-Enstitüsü'nde çalışmıştır. (Kitabın İngilizce çevirisiyle birlikte dağıtılan CD'de verilen Svazlian Ailesi ile ilgili bilgiye göre yazar, modern Ermeni tarihinde önemli rol oynamış eğitimli bir aileden gelmektedir.)

Türkçesi 1.064 sayfadan oluşan kitabın Aralık 2013'te Ermenistan Ulusal Kütüphanesi'nde gerçekleştirilen tanıtım gününe katılan Ragıp Zarakolu'nun verdiği mesaj, bu çalışmanın Türkiye'de yaratmasını istediği etkiyi ve vicdanlı herkesin paylaşacağı bir dileği dışarı vurmaktadır: "Göz, kulak ve ağız kapatılmamalı, tarih kabul edilmelidir." (2)

Sekseninci yaşgünü nedeniyle 6 Mart 2014 tarihinde Ermenistan Ulusal Kütüphanesi'nde

düzenlenen bir törende onurlandırılan Svazlian ile geçen yaz (Ağustos 2013'te) Yerevan'daki evinde yaptığımız görüşmede, İngilizce çevirisini hediye ettiği kitabın Türkçe çevirisinin yayınlanmasının kendisi için çok önemli ve anlamlı olduğunu büyük bir heyecanla belirtmiş,tarihsel adalet için yürüttüğü elli yıllık çalışmalarını aslında ne kadar zor koşullarda gerçekleştirdiğini anlatmıştı. Bunları dinleyince,aslında Soykırım üzerine çalışmanın Sovyetler Birliği'nde de uzun süre tabu olduğunu öğrenmek beni şaşırtmıştı. Uzun süre Ermeniler dışındaki herkes bu trajediyi görmemekte ısrar etmiş, konuya “günlük” veya “ulusal” gözlüklerle bakılmıştı. Ancak Svazlian gibi kararlı bilim emekçilerinin verdikleri ürünler ve topraklarını terketmek zorunda kalmış Ermeniler arasından çıkan görgü tanıklıklarının sonradan diasporada yazdıkları sayesinde bu insanlık suçu, bir gün bunları görmek ve yüzleşmek isteyecekler için kayıt altına alınagelmiştir...

Ana gövdesi (“İkinci Bölüm:Tarihsel Birincil Kaynaklar”,s.105-898) sözlü kaynakların olduğu gibi aktarımından oluşan Svazlian'ın profesyonelce hazırlanmış kitabında,315 görgü tanığının anlatısı (“Tarihi Anı-Tanıklıklar”,s.107-768) en büyük yeri kaplamaktadır.Bu bölümde ayrıca görgü tanıklarının çocuklarından 70 kişinin anlatısına (“Tarihi Hikâye-Tanıklıklar”,s.771-828) ve bazıları notalandırılmış halk şarkıları derlemesine (“Tarih Şarkı-Tanıklıklar”,s.829-898) yer verilmektedir.Çoğu bizzat Svazlian tarafından kaydedilmiş ve bazıları daha önce kaydedilmiş olmakla birlikte yazar tarafından kaleme alınmış olan bu dehşetli hikâyeler ve şarkılar,aynı zamanda Osmanlı son dönemi sosyal,siyasi ve iktisadi (özellikle gündelik) yaşamıyla ilgili de paha biçilmez bilgiler barındırmaktadır. Tamamını bir kerede okumak neredeyse olanaksız olan,anlatıcıları dünyanın birçok yerine dağılmış bu tanıklar ve şarkılar,Ermeni Soykırımı tarihini çalışmak isteyenler için eşsiz sözlü kaynak sunmaktadır. Şarkıların birçoğu Türkçe olduğu gibi, Ermenice şarkılar içinde de Türkçe sözcük ve tümceler bolca yer almaktadır.Bunların çevirisi konusunda Tigran Ter-Voghormyadjian yazara yardımcı olmuş, kitabın Türkçe çevirisini de Petros Chavikyan'la birlikte yine Ter-Voghormyadjian gerçekleştirmiştir.

Onyıllarca sözlü kaynakları derleyerek Soykırım tarihini öğrenmek isteyen herkesin ve

özellikle tarihçilerin hizmetine sunan Svazlian, kitabının başında bu kaynaklara dayanarak “Ermeni Soykırımı’nın Gidişatı”nı (s.45-103) ikincil kaynakları da kullanarak anlatmaktadır. Yani yazar sözlü kaynakları olduğu gibi sunarken, bunların oldukça kapsamlı bir analizini de kitabın başında sunmaktadır. Yazarın bu bölümde vardığı sonuç ve Türkiye Cumhuriyeti hükümetinden beklentisi açıktır:

“(…) Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin de sadece yazılı değil aynı zamanda sözlü kanıtlarla da temellendirilen, kanıtlanmaya gerek duymayan, tarihi bu bariz gerçekliği tanımakla yetinmeyerek, ayrıca gerçekleşeni kınama ve Ermeni Soykırımı olarak adlandırılan bu tarihi gerçekliği Ermeni halkının manevi, maddi ve toprak kayıplarını tazmin etme cesareti göstermesinin zamanıdır.”(s.101)

Artık Türkçe’ye yerleşmiş “sözlü tarih” yerine “Sözel Tarih Araştırması” ifadesi tercih edilmiş. (İngilizcesinde bölüm başlığı sadece “Historical Study:Tarihsel İnceleme”) Bölümün başında metodoloji ve araştırma kaynakları (kolektif hafıza, tanıklar, bölgeler, vs.) kısaca tartışılıyor.(s.35-44)

Gerçekten yoğun ve özenli bir emeğin ürünü olan ve detaylı bir içindekiler tablosu bulunan kitabın kullanışlı olmasını sağlayan en önemli bölümler, kitabın sonunda fon bilgileriyle birlikte verilen tanıklar (adı-soyadı ve doğum yeri) ve kayıtlar (yer ve yazıya döküldüğü yıl) tam listesi ile detaylı tematik, şahıs ve yer indeksleridir. Tanıkların birçoğunun vesikalık resimleri de kitabın sonunda kuşe kâğıda basılmış şekilde verilirken (s.1027-1059), İngilizcesinde ayrı verilen kavram ve şahıs açıklamaları Türkçe çeviride “Açıklamalar” (s.975-982) adı altında birlikte verilmiştir.

Yine kitabın sonunda verilen değişik dillerdeki (İngilizce, Fransızca, Almanca, Türkçe, Rusça ve Ermenice) özetlerin ne kadar yararlı olduğu konusunda şüphelerim var, ama Svazlian’ın kendi araştırmalarını anlattığı kısa “Giriş” (s.29-32) bölümünü, yazarın derdini, sözlü tarih anlayışını ve kitabın yazılış hikâyesini anlamak açısından önemli buluyorum. İngilizce

çeviride giriş bölümünün sonunda yazarın verdiği kitabın içeriğinin liste şeklindeki özetinin Türkçe çeviriye eklenmesinin unutulmuş olması (yarım kalan paragraf nedeniyle) tuhaf bir görüntü ortaya çıkarsa da (kitabın başındaki çok detaylı içindekiler tablosundan dolayı) aslında bu unutkanlık herhangi bir kayba yol açmıyor.Yazarın bu bölümün sonundaki cümlelerini aktarmakta yarar görmekteyim,ama buradaki haklı övünmenin kaynağının gösteriştten çok yılların hak edilmiş gururu olduğunu belirtmek isterim:

“Ermeni Soykırımı’ndan kurtulmuş görgü tanıklarının anlattıklarından yazıya dökülmüş,ses ve görüntü kaydı yapılmış birincil kaynak niteliği taşıyan şahadetlerin kapsamlı coğrafi genişliği,aynı zamanda Ermenice ve Türkçe dillerindeki tarihi şarkıların ilk kez bilim çevrelerinde dolaşıma sunulması,benzeri çalışmanın karakteristiği yanında,nitel ve nicel özellikleriyle Ermenistan’da olduğu gibi,diasporada da tek olduğu sonucuna ulaşmamıza izin hazırlamaktadır.

Benim halkbilimsel çalışmalarımın 55 yılı esnasında,başlayan bu çalışmanın sonu olmadığına ve eğer bu devam ederse,sayının daha da artacağı kanaatine vardım,zira bu sonu olmayan bir iş.Ermenistan’da ve Ermeni diasporasının farklı yerleşim birimlerinde daha nice ses ve görüntü kayıtları,kendi kaybettikleri yakınlarının eliyle yazılmış şahadeti basılmaları için bana teslim etmek isteyen nice aileler var,zira Osmanlı İmparatorluğu’nun Ermeni Soykırımı sonucunda tarihsel belleğinde trajik hikâye ve anılar insani ve maddi kaybı olmayan hiçbir aile yok.İşte bu sebeple Soykırım konusu Ermeni halkının kanına işlemiştir.”(s.32)

Son yıllarda hızla artan,değişik ülke arşivlerine dayalı Soykırım literatürüne eklenen bu çok değerli sözlü tarih çalışmasının Türkçe’ye kazandırılması,hem 1915’e bir kala Soykırım araştırmalarına çok değerli bir katkı anlamına gelmektedir hem de genelde dönemin Osmanlı-Türkiye günlük yaşam tarihi için önemli kaynak sunmaktadır...

Dipnot:

- 1) <http://www.taraf.com.tr/haber-prof-dr-verjine-svazlian-ve-1915-in-sozlu-tarihi-137251/>
- 2) <http://akunq.net/tr/?p=27365>

Kaynak: Bülent Bilmez, Ermeni Soykırımı:Hayatta Kalan Görgü Tanıklarının Anlattıkları: Bir Sözlü Tarih Başyapıtı,Toplumsal Tarih,Sayı:244,Nisan 2014,s.92-93.